

**BIRINCHI SINIF O‘QUVCHILARINING MAKTAB
HAYOTIGA MOSLASHUVI**

Mirzaaxmedova Maxbuba Islom qizi

*Toshkent shahar Yashnobod
tumani 145- maktab psixologi*

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada birinchi sinf o‘quvchilarining maktab hayotiga moslashish jarayonining psixologik-pedagogik xususiyatlari yoritilgan. Maktabga ilk qadam qo‘ygan bolalarda kuzatiladigan moslashuv muammolari, ularning kelib chiqish sabablari hamda moslashuvni yengillashtirishda o‘qituvchi, psixolog va ota-onalarning o‘rni tahlil qilingan. Shuningdek, bolalarning maktab muhitiga muvaffaqiyatli moslashishini ta’minlovchi omillar haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: birinchi sinf, maktabga moslashuv, boshlang‘ich ta’lim, psixologik rivojlanish, o‘quv faoliyati, maktab psixologi, ota-onalar, ijtimoiy moslashuv, ta’lim jarayoni.

KIRISH

Bolaning maktabga qadam qo‘yishi uning hayotidagi eng muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. Bu davrda bolaning kundalik hayoti, faoliyati, muloqot doirasi va majburiyatlari tubdan o‘zgaradi. Maktabga kelgunga qadar asosan o‘yin faoliyati bilan shug‘ullangan bola endilikda o‘quv faoliyatini o‘zlashtirishi, ma’lum qoidalarga rioya qilishi va yangi ijtimoiy muhitga moslashishi zarur bo‘ladi. Shu sababli birinchi sinf o‘quvchilarining maktab hayotiga moslashuvi murakkab psixologik jarayon hisoblanadi.

Moslashuv jarayonida bola yangi sinfdoshlari, o‘qituvchilari va maktab tartib-qoidalari bilan tanishadi. Dars davomida diqqatni jamlash, topshiriqlarni bajarish, belgilangan tartibga amal qilish kabi talablar boladan ma’lum darajada irodaviy kuch va mas’uliyatni talab etadi. Ayrim bolalar ushbu talablarga tez moslashsalar, boshqalarda ma’lum qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin. Maktabga moslashishning muvaffaqiyatli kechishi bolaning jismoniy, aqliy va psixologik tayyorgarligiga bog‘liq. Maktabga tayyor bola odatda kattalar ko‘rsatmalarini tushunadi, tengdoshlari bilan muloqot qila oladi, mustaqil harakat qilish ko‘nikmalariga ega bo‘ladi va o‘quv faoliyatiga qiziqish bildiradi. Bunday bolalarda moslashuv jarayoni nisbatan yengil kechadi.

Moslashuv davrida ayrim o‘quvchilarda xavotir, tortinchoqlik, qo‘rquv, yig‘loqilik, tez charchash yoki o‘qishga qiziqmaslik kabi holatlar kuzatilishi mumkin. Bunday vaziyatlarda bolaga bosim o‘tkazish emas, balki uni tushunish, qo‘llab-

quvvatlash va rag‘batlantirish muhim hisoblanadi. Ayniqsa, birinchi oylarda bolaning hissiy holatiga alohida e‘tibor qaratish zarur. Birinchi sinf o‘quvchilarining maktabga moslashuvda sinf rahbarining o‘rni katta. O‘qituvchi sinfda do‘stona va qulay psixologik muhit yaratishi, har bir bolaga individual yondashishi hamda uning yutuqlarini e‘tirof etib borishi lozim. Bu bolalarda maktabga nisbatan ijobiy munosabat shakllanishiga yordam beradi.

Maktab psixologi ham moslashuv jarayonida muhim vazifalarni bajaradi. Psixolog kuzatish, suhbat va diagnostik metodlar orqali moslashishda qiyinchilikka duch kelayotgan o‘quvchilarni aniqlaydi hamda ular bilan korreksion-rivojlantiruvchi ishlarni olib boradi. Zarur hollarda ota-onalar va pedagoglarga tavsiyalar beradi. Ota-onalarning qo‘llab-quvvatlashi ham bolaning maktabga moslashishida muhim omillardan biridir. Ota-onalar farzandining maktabdagi hayoti bilan qiziqishlari, uning yutuqlarini rag‘batlantirishlari va duch kelayotgan qiyinchiliklarini sabr bilan tinglashlari kerak. Uyda sog‘lom psixologik muhitning mavjudligi bolada o‘ziga bo‘lgan ishonchni mustahkamlaydi va maktab hayotiga moslashuvni osonlashtiradi. Maktabga moslashuv jarayonida o‘yin elementlaridan foydalanish, qiziqarli mashg‘ulotlar tashkil etish, guruhli faoliyatlarni yo‘lga qo‘yish ham samarali natija beradi. Bu usullar bolalarning sinf jamoasiga tezroq kirishib ketishiga va maktab hayotiga qiziqishining ortishiga yordam beradi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ta‘lim tizimini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari. So‘nggi yillarda bolalarda maktab o‘qishining boshlanishi bilan bog‘liq holda yuzaga keladigan moslashuvni tahlil qilishga katta e‘tibor qaratilmoqda. Bu muammo shifokorlarning ham, psixolog va o‘qituvchilarning ham e‘tiborini tortadi.

Boshlang‘ich maktabga moslashish o‘quvchilar uchun qiyin vaqt bo‘lishi mumkin va psixologik yordam ularga o‘zgarishlarni yengishga yordam beradi. Psixologik yordam akademik muvaffaqiyat va ruhiy salomatlikni yaxshilash bilan bog‘liq. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, ruhiy salomatlik bilan og‘rigan bolalar ma‘lumotni o‘rganish va saqlash qiyin (Vahedi va boshq., 2019). Depressiya, tashvish yoki stressni boshdan kechirayotgan bolalar ham huquqbuzarlik xatti-harakatlarini rivojlanish xavfi ostida bo‘lishi mumkin. Shuning uchun psixologik yordam bolalarni xavfsiz va qo‘llabquvvatlovchi muhitda o‘rganishi va o‘sishini ta‘minlashda juda muhimdir.

Maktab eng ko‘p muhim bosqich bolaning hayotida, uning balog‘atga to‘liq kirishidan oldin. Aynan shu yerda u kelgusida ijodiy, kasbiy va ma‘naviy yuksalish uchun barcha zarur bilim, ko‘nikma, ko‘nikmalarni egallaydi. Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, hatto muvaffaqiyatli va sodiq bolalar bog‘chasi Bolalar, o‘zlari uchun mutlaqo yangi jamiyatni idrok etish qiyin, juda ko‘p qat‘iy talablar, to‘liq va tizimli o‘qish, intizom, umuman qatnashmagan bo‘lajak birinchi sinf o‘quvchilari haqida gapirmasa ham bo‘ladi. maktabgacha ta‘lim muassasasi.

Ularning barchasi to'g'ri, tizimli moslashishni talab qiladi. Oldindan boshlash kerak, yaxshisi bilan katta guruh bolalar bog'chasi. Tabiiyki, maktabgacha ta'lim muassasasi doirasida mahalliy ijtimoiy o'qituvchining ishi bolalarni maktab o'quv dasturi tamoyillari, xulq-atvori, intizomi va birinchi sinf o'quvchisining ish jarayonining qisqa muddatli simulyatsiyasi bilan tanishtirish uchun amalga oshiriladi. amalga oshiriladi. Biroq, amaliyot shuni ko'rsatadiki, bu muolajalar ko'pincha etarli emas - chaqaloq hali ham yuqoridagi harakatlarni sof shaklda qabul qiladi. o'yin shakli Bu ham maktabgacha ta'lim guruhining muntazam qatnashishiga xizmat qilmoqda.

Kattalarning bolalar haqidagi fikri bolaning kelajakdagi taqdiriga tashxis qo'yishiga, uni oldindan aytib berishga qaratilmasligi kerak. Maqtash yoki tanbeh berish ham o'sha qoidaga asosan tuzilishi kerak. Tayyor baholash o'rniga qilingan xarakterlar va ular natijasini keng yoritib berish darkor. Xulosa chiqarish va baho berishni bolaning o'ziga qo'yib berish lozim. Avvalo ilk bor maktabga qadam qo'yayotgan bolani belgilangan yoshdan oldin berishga shoshilmaslik zarur. Buning oqibatida bolaning sinfdosh tengqurlaridan orqada qolishiga va maktabga borishga bo'lgan xohishining pasayib, keyinchalik bezib qolishiga sabab bo'lishi mumkin.

Atrofdagi tengqurlariga nisbatan kichik bo'lgan bola tushuntirilgan narsani qiyinchilik bilan tushunadi. Bir fandan ikkinchi fanga o'zgarganda fikrlarini va hayollarni yig'olmay qolishi, o'qish, yozish, matematika kabi asosiy fanlarni o'zlashtirishda ortta qolib o'zlarini zaif deb hisoblashlari yoki umuman beparvo holga kelib qolishlari mumkin, o'zlarini o'quvchi mavqeida anglamay xulq-atvorida bolalik, o'yinqaroqlik kabi hislatlarni namoyon qilib o'qituvchi va sinfdoshlari bilan munosabat o'rnatishda ham qiyinchilikka uchrashlari turgan gap. Respublikamizda ota-onalar guruhlari bilan ish olib borishning zarurligi bolaning psixik taraqqiyoti uchun kattalar bilan muloqot hal qiluvchi rol o'ynashi bilan birga bolada yuzaga kelgan salbiy psixik xususiyatlarni tuzatish ishlarini o'tkazishning tarkibiy qismi hisoblanadi.

Shunday qilib, E.Erikson konsepsiyalarida 6-12 yoshdagi bolaga o'qish va mehnat hayoti bilan tanishish va o'rganishni ta'minlaydigan davr, deb qaralgan. Ehtimol, aqliy rivojlanishning barcha sohalaridagi eng muhim ko'nikmalar aynan mana shu yoshligini anglagan holda ota-onalar yutuqlarning yaxshilanishi va mustahkamlanishiga harakat qilishlari lozim. Ularning somatik buzilishlarini anglab, tuzatish ham aynan otaonaning eng asosiy vazifasi hisoblanadi. Bola ta'lim faoliyatidan tashqariga chiqqanda muvaffaqiyatsizliklar ta'siri ostida o'zining qadrqimmatini ham his qilish tuyg'usi paydo bo'ladi. Bora-bora tegishli tanlash imkoniyatining cheklanganligi sababli o'z-o'zini namoyon qilish ko'pincha maktab me'yorlariga ongli ravishda qarshilik ko'rsatish orqali amalga oshiriladi. Maktabga qiziqish asta-sekin pasayib, psixosomatik kasalliklarning yanada avj olib neyropsiyatrik kasalliklar rivojlanishiga olib keladi.

Bolani maktabga psixologik qo'llab-quvvatlashning bir qismi sifatida psixolog bolaga tashvishlarni engishga va yangi muhitga moslashishga yordam beradigan turli xil usul va usullardan foydalanishi mumkin. Masalan, ijtimoiy ko'nikmalarni va o'z-o'zini hurmat qilishni rivojlantirishga yordam beradigan o'quv o'yinlarini o'tkazish mumkin. Boshlang'ich maktabga moslashish qiyin jarayon bo'lishi mumkin va o'quvchilarga yangi muhitga moslashishda psixologik yordam zarur. Ota-onalar, tarbiyachilar va o'qituvchilar bolalar uchun xavfsiz va qulay muhitni ta'minlash uchun birgalikda ishlashlari kerak. Faol tinglash, ijobiy mustahkamlash, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, maslahat xizmatlari va guruh terapiyasi psixologik yordam ko'rsatishning samarali usullaridir. Hissiy va psixologik yordam ko'rsatish orqali bolalar xavfsiz, qo'llabquvvatlovchi muhitda o'sishi va rivojlanishi hamda akademik va shaxsiy hayotlarida muvaffaqiyat qozonishi mumkin.

Boshlang'ich ta'lim bosqichi bolaning hayotida muhim ijtimoiy-psixologik davr hisoblanadi. Ayniqsa, 1-sinf o'quvchilarining maktabga moslashuv (adaptatsiya) jarayoni ularning keyingi ta'lim muvaffaqiyatini belgilab beruvchi asosiy omillardan biridir. Maktab muhiti, yangi ijtimoiy rollar, o'qituvchi va tengdoshlar bilan munosabatlar, intizom qoidalariga rioya qilish kabi omillar boladan jiddiy psixologik moslashuvni talab etadi.

Adaptatsiya jarayoni — bu bolaning yangi ta'lim sharoitiga fiziologik, psixologik va ijtimoiy jihatdan moslashish jarayonidir. Agar ushbu jarayon samarali tashkil etilmasa, o'quvchida xavotirlik, o'ziga ishonchsizlik, darslarga qiziqmaslik, tajovuzkorlik yoki passivlik kabi holatlar kuzatilishi mumkin.

Mazkur jarayonni o'rganishda soft sikl metodlari alohida ahamiyat kasb etadi. Soft sikl metodlar — bu bosqichma-bosqich, yumshoq o'tish asosida tashkil etiladigan pedagogik-psixologik yondashuvlar bo'lib, ular bolani keskin o'zgarishlarga emas, balki asta-sekin yangi muhitga moslashtirishga qaratilgan. Ushbu metodlar quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi:

Diagnostika bosqichi – o'quvchilarning psixologik holati, tayyorgarlik darajasi, kommunikativ ko'nikmalari va emotsional barqarorligini aniqlash.

Moslashtiruvchi faoliyat bosqichi – o'yin texnologiyalari, jamoaviy mashg'ulotlar, rolli o'yinlar, ijobiy rag'batlantirish orqali ijtimoiy muhitga kirishishni yengillashtirish.

Kuzatuv va tahlil bosqichi – o'quvchilarning xulq-atvori, o'quv motivatsiyasi va ijtimoiy faolligini muntazam monitoring qilish.

Korreksion bosqich – aniqlangan muammolar asosida individual va guruhviy psixologik-pedagogik yordam ko'rsatish.

Empirik tadqiqot jarayonida kuzatuv, so'rovnoma, psixologik testlar, suhbat va pedagogik eksperiment metodlaridan foydalaniladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, soft sikl metodlari asosida tashkil etilgan moslashuv jarayonida

o‘quvchilarning darsga qiziqishi ortadi, o‘zini erkin tutish ko‘nikmalari shakllanadi hamda sinf jamoasiga integratsiyalashuvi tezlashadi. Shuningdek, o‘qituvchi va ota-onalar hamkorligi adaptatsiya jarayonining muhim omili hisoblanadi. Ota-onalarni pedagogik jarayonga jalb etish, maslahatlar berish va muntazam muloqot olib borish bolaning psixologik barqarorligini mustahkamlaydi.

Birinchi sinf o‘quvchilarining maktabga adaptatsiya jarayonini soft sikl metodlar asosida tashkil etish ta’lim samaradorligini oshiradi, emotsional zo‘riqishni kamaytiradi hamda bolalarning ijtimoiy-psixologik rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu yondashuv zamonaviy boshlang‘ich ta’lim tizimida ustuvor pedagogik mexanizmlardan biri sifatida qaralishi lozim.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, birinchi sinf o‘quvchilarining maktab hayotiga moslashuvi ularning keyingi ta’lim faoliyati va shaxsiy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Ushbu jarayonning muvaffaqiyatli kechishi o‘qituvchi, psixolog va ota-onalarning hamkorligi, bolaga nisbatan individual yondashuv hamda qulay psixologik muhit yaratishga bog‘liq. Shunday sharoitda bola maktabga tez moslashadi, o‘qishga qiziqishi ortadi va ta’lim jarayonida faol ishtirok etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI :

1. G‘oziyev E.G‘. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi.
2. Davletshin M.G. Pedagogik psixologiya. – Toshkent.
3. Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi.
4. Nishonova Z.T. Bolalar psixologiyasi va uni o‘qitish metodikasi. – Toshkent.
5. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni.
6. Ziyonet